

MUHARREM HASBİ EFENDİ'NİN ŞİİR DEFTERİNDEN

— I —

İ. Ahmet AYDEMİR*

ÖZET

Muharrem Hasbi Efendi, Balıkesir'in yetiştirdiği değerli simalardan biridir. Belki bu zamana kadar, O'nun siyasî ve ilmî yönü üzerine yazılanlar çizilenler oldu. Fakat O'nun şairlik yanı, şiirleri üzerine hemen hemen hiç bir yayın mevcut değildir. Şiirlerinden hareketle, şairliğine ve şiir dünyasına ışık tutmak istedik. Biz biliyoruz ki; "eserden müessire" formülü, çağımızdaki ilmî metodolojiye uygun olan en mühim bir konudur. Ayrıca O'nun şiir dünyasına hâkim düşüncelerden biri olan "tasavvuf" üzerinde durarak, tasavvufî bir şiirini yayınlıyoruz.

SUMMARY

From Muharrem Hasbi Efendi's Poetry Note-Book

Muharrem Hasbi Efendi, is one of the estimable personages Balıkesir brought up. Probably some has been written about his political and scientific point of view so far. But there are not any publications on his being a poet and his poems. Considering his poems, we wanted to shed light upon him as a poet and his world of poems. We know that judging a writer from his books is in accord with the scientific methodology in this century. Moreover welling on sufism which is one of the subjects domi, nating his world of poetry, we have published here one of his mystical poems as facsimile.

Balıkesir'in mümtaz simalarından biri olan Muharrem Hasbi Efendi, zamanında birçok yönüyle dikkatleri üzerine çekmiştir. "Fazıl ve müdekkik, şair olan Hasbi Efendi Balıkesir'li olup, Helvâcî-zâde Mustafa Ağa'nın oğludur. 1279 (1862) senesi Haziranında doğdu. Medrese dersine devam ederek, Fuzelâ Medresesi'nden Balıkesir Müftüsü Osman Nuri Efendi merhumdan icâzet aldı"¹.

İlmî ve edebî yönü üzerine, kaynaklar bazı bilgiler vermektedirler. Bu bilgi ve yorumların ilmî objektifliğe — tam manasıyla — uyduğunu söylemek şu an mümkün değildir. Bunu söyleyebilmek için, eserlerinin tam anlamıyla tahlil edilmesi gerekir.

* Araş. Gör.; U.Ü. Nec. Eğt. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Eğt. Bl. Balıkesir.

1 Karesi Meşahiri; İsmail Hakkı bin-Muhammed Latif, H. 1342, s. 8-9.

Ancak bu yorumlar, bize ışık tutması açısından büyük bir önemi haizdir. "Kudret-i ilmiye ve edebiye ile temayüz eden Hasbi Efendi, 1309 (1891) senesi Martında Balıkesir İdadisi Türkçe dersi muallimliği ile meslek-i ta'lime intisap etti. Muharrem Hasbi Efendi, 1324 (1906) senesi Teşrin-i Evveline kadar bilâ-fasıla muallimlikte kalarak birçok talebe yetiştirdi. Cihet-i ilmiyeden müderrislik payesi ve 1323 (1905)'de İzmir Pâye-i Mücerrediyile taltif edildi"². Muharrem Hasbi Efendi 1906 senesinde kurulan Meclis-i Meb'usan'a Karesi Mebusu olarak seçilir. Daha sonra kendi memleketi olan Balıkesir'de, Meclis-i İdare ve Meclis-i Umumi azalığında bulunur³.

Onun karakter ve mizacı üzerine de yine bazı bilgiler mevcuttur. Zarif bir kişi olduğu, hoş sohbet, meclis-ârâ bir mizaca sahip olduğu; temas kurduğu görüştüğü her insan üzerinde mutlak bir hiss-i hürmet bıraktığı ele geçen bilgiler arasında...⁴. O'nun karakterini ve ruh dünyasını en gerçekçi biçimde, yalnızca eserleri verecektir. Bu hakikatin temelinde yatan "ilmî objektiflik" prensibi bizi böyle düşünmeye mecbur ediyor.

Yazımızın başında zikretmiş olduğumuz Muharrem Hasbi'nin Şiir Defteri, birçok türde şiir ve nesir yazısını içermektedir. Esere tam bir müsvettilik özelliği hakimdir. Şiirler ne türlerine, ne de tarihlerine göre bir düzene sokulmuş değildir. Bu Şiir Defteri'nde, bir Na't-ı Nebevî⁵, gazeller, yetmişten fazla tarih şiiri, nazîreler, kasideler, mensur yazılar, hasbihallar gibi pekçok tür mevcuttur. Şiir Defteri'ndeki tarih şiirlerinin fazlalığı, O'nun tarih düşürmekte oldukça usta olduğunu gösteriyor. Bu eserin en orjinal yanı elyazma bir eser olmasının yanında, kendi el yazısıyla yazılmış olmasındadır. Her şiirinin altına imza koyması ve tarih düşmesi bu orjinallige renk katar.

Bu defterin dışında da onun çeşitli şiirleri ve nesir yazıları mevcuttur. "Hasbi Efendi'nin kitâbet ve kudret-i kalemiyesi, zamanına göre çok güzeldir. Kudemâ tarzında güzel şiirleri vardır. Hatt-ı destiyle muharrer Mecma-u-i Eş'ârı, sâbık Karesi Mearif Müdürü Sabri Bey Efendide'dir. Şiirleri hemen divan teşkil edecek kadardır"⁶. Bu şiirlerin bir araya toplanıp ilim dünyasının hizmet ve istifadesine sunulmasını, araştırmacılara düşen bir vazife olarak görüyoruz.

Muharrem Hasbi Efendi, nazire yazacak kadar usta bir şairdir de.. O'nun yine Balıkesir'li Mehmed Ali Aynı Bey'in "göster" redifli gazeline yazdığı nazire büyük bir edebî değere sahiptir⁷.

Yazdığı şiirlerde divan ekolünün estetik dünyası yanında tasavvuf düşüncesinin de varlığı hemen sezilir. Hele eserinin ilk sahifesine yazdığı;

Vücd-ı Hâlıkın her zerre-i nâciz ü vâhîdir
Sadâ-yı pest ü bâlâ-bânın tevhîd-i İlahîdir

beyiti, onun dünyasındaki tasavvuf inceliğini gösterir niteliktedir. Buradaki "tevhid-i İlahî" lafzı, tasavvufun en büyük düsturlarından olan vahdet-i vücud (tek varlık) prensibine bir işarettir.

2 A.g.e., s. 8-9.

3 Karesi İdadî-Sultani Lisesine mahsus Sâl-nâme, 1339-1340. İsmail Hakkı bin-Muhammed Latif. İl Halk Ktb. No: 3794.

4 Karesi Meşahiri, s. 8-9.

5 Daha önce yayımlanmıştır.

6 Karesi Meşahiri, s. 8-9.

7 A.g.e., s. 8-9.

Onun bazı şiirlerinde ise tasavvuf bir Sebk-i Hindî hayali kadar derinlik ve incelik arzeder;

Zerreden seyr-i cihân ibret eyler ehl-i dil
Çeşm-i hikmet-vâyesi şem-i delâlet istemez⁸

derken "zerreden cihânı seyretme"nin iksiri, tasavvuf muammasını ve zarafetini idrak edebilen gönül ehlinin, yani mutasavvıfların işidir. Zaten tasavvuf düşünce sistemi "kimya"dan önce "iksir"nin varlığını gerektirmez mi?

Yine O, içine düştüğü bu gurbet diyarından, bu denf varlık âleminden alabil-diğine bezmiş; Yakub misali Külbe-i Ahzânda geceler boyu yaş dökmektedir. Tek gagesi, bu gurbetten kurtulup, edebî vuslat alemine ulaşabilmektir. Gözünün yaşıyla ve ciğerinden kalemine kan çekerek, hicran ıstırapıyla feryad ediyor;

Gönül bu hesti-i gam-mâyeden bîzârdır aglar
Gözüm encüm-şümâr-ı leyle-i ekdârdır aglar⁹

"hesti-i gam-mâye" sözünü, tek kelimeyle hülâsa etmek gerekirse, bu "mâsivâ" dır.

Ben sen oldum sen de ben birleşti şimdi cism ü can
Geçdi hicran derdinin bim-ü-recâsından gönül¹⁰

beyitinde ise Hasbi Efendi, yine vahdet-i vücud sırrının derinliklerine nüfuz eder. "İkili-likten usandım" diyerek, vahdeti baş tacı eden Yunus'a "Ben sen oldum sen de ben" diyerek, O'nunla hem-hâl olmuş gibidir. "Ballar balını buldum kovanım yağma olsun" diye haykıran Yunus gibi O da "Geçti hicran derdinin bim-ü-recâsından gönül" hitabıyla, "varlık" a meydan okur. Çünkü "ikilik" bitmiş, "birlik" peyda olmuştur.

Hal tercemesini kısaca anlattığımız Muharrem Hasbi Efendi; muallimlikten mebusluğa, şairlikten edipliğe, şiirden tasavvufa kadar birçok cephesiyle zamanının gözde bir ismidir.

O'nun şiirlerinde tasavvuf hem terminoloji olarak, hem de ruh olarak vardır. Biz çeşitli örneklerle bu görüşümüzü ve düşüncemizi desteklemeye çalıştık. Şimdi onun tasavvuf dünyasına ışık tutacağına inandığımız orjinal bir şiirini aşağıda veriyoruz. Şiir onun Şiir Defteri'nden¹¹ alınmış olup, ilk defa yayınlanmaktadır. Edebiyat dünyasına ve bu saha ile ilgilenenlerin istifadesine sunmakla kendimizi bahtiyar hissediyoruz.

DERVÎŞ - ÂNE

Dergâh-i Hakka girüb zâkir-i Mevlâ olalım
Hû diyüb mest-i mey-i nükte-i alâ olalım
Bahr-i tevhide talub aşkile deryâ olalım
Sûreti mahv idelim mazhar-ı ma'nâ olalım

Yanmadır ser virenin dergeh-i Mevlâya işi
Yanmayınca iremez menzil-i maksûda kişi
Âşkın rehberidir Hakk diye efgân idişi
Sûreti mahv idelim mazhar-ı ma'nâ olalım

8 Muharrem Hasbi Efendi'nin Şiir Defteri, s. 10.

9 A.g.e.

10 A.g.e., s. 45.

11 Muharrem Hasbi Efendi'nin Şiir Defteri, s. 153-154.

El virüb pirimize hâdim-i dergâh olalım
Bağlayub Hakka özi âşık-i billâh olalım
Kalbi tathîr iderek nâ'îl-i dil-hâh olalım
Sûreti mahv idelim mazhar-ı ma'nâ olalım

Sinede âteş-i aşk yanmalı yâ Hayy diyerek
Bâde-i aşka gönül kanmah yâ Hayy diyerek
Varlığı mahz-ı adem sanmalı yâ Hayy diyerek
Sûreti mahv idelim mazhar-ı ma'nâ olalım

Sâlike reh-zen olur gâ'ile-i mülk-i vücud
Kalmasun sinede hiç vesvese-i bûd ü nebûd
Himmat-i pırle olub garka-i deryâ-yı şühûd
Sûreti mahv idelim mazhar-ı ma'nâ olalım

Perde-i ten oluyor rü'yet-i dil-dâra hicâb
Mahv ü isbât idelim ref' oluna ta ki nikâb
Stneyi çak iderek Hakk diyelim açıla bâb
Sûreti mahv idelim mazhar-ı ma'na olalım

Kisve-i fahrî geyüb Hasbi gnâ-dâr olalım
Pâk-dil dervîş olub vâkıf-ı esrâr olalım
Gülşen-i aşka girüb bülbül-i ezkâr olalım
Sûreti mahv idelim mazhar-ı ma'nâ olalım

ه
در بیان

در که حق کبریا زاکر سولی اولم
لهو رسب سستی نکتة الاولم
بهر توحید هالو بعشق دریا اولم
صورت محوایدلم نظر معنی اولم

یا نمد سر و پره فد در مولا یابی
یا نمد یخ ابره ز منزل مقصوده کتی
عاشق ره بریدر صوره دیده افغانه ایدی
صورت محوایدلم نظر معنی اولم

ال و بریدر سیرینه خادرم درگاه اولم
باغدی سبب حقه او ز عشق بالله اولم
قبلی نظیر ایدرک نانی دلخواه اولم
صورت محوایدلم

سینه ده آتش عشق باغنا یاه دیب رن
باره عشق کوهل قاننا یاه دیب رن
والفهم عدم صاننا یاه دیب رن
صورت محوایدلم

ساند رهزده اولور غانده ملک وجود
 فامونه نینه ده هیچ و کوسه بود نور
 هفت پیرله اولوب غوزله دریاں شهود
 صورتی محوایده لم منظر معنی اولم

پرده تده اولور رویت دلداره محباب
 محوایبات ایده لم رفیع اولنه تاکه نقاب
 بنه یه چاک ایده رک همه دیرلم آینه باب
 صورتی محوایده لم

کسوه فقی کیوب حبیبی غنادار اولم
 یاکدل در و سیه اولوب واقفا سر اولم
 قلشه عشقه کیوب بیل ازما اولم
 صورتی محوایده لم منظر معنی اولم

الحمد لله